

УДК 378:37.032+316.46

*Анцибасова К.С., Царьова С.О.,
м. Харків, Україна*

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВИХ СТАТЕЙ У ГАЛУЗІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (НА ПРИКЛАДІ ЕКСПЕРТНИХ СИСТЕМ)

У справі інтеграції України у світову спільноту вирішальне значення мають питання створення та засвоєння принципово нових знарядь праці, матеріалів та технологічних процесів, такі як новітні інформаційні технології, зокрема експертні системи (далі ЕС), які здобули сьогодні найбільшу популярність. На відміну від інших, орієнтованих на практику програмних комплексів штучного інтелекту, вони мають масове застосування, оскільки кожна ЕС дозволяє вирішити необмежену кількість складних для людини завдань з відповідної предметної області. ЕС може виконувати наступні завдання: діагностику, передбачення, проектування, планування, управління, спостереження.

Під ЕС розуміється система, яка поєднує можливості комп'ютера із знаннями і досвідом експерта в такій формі, що система може запропонувати розумну пораду або здійснити розумне розв'язання поставленої задачі. Забезпечення патентопридатності та патентної чистоти досягається шляхом своєчасного вивчення та використання світового науково-технічного досвіду та, в першу чергу, патентної інформації. Неоцінний внесок у відповідність вітчизняних досліджень, розробок та виробництва світовим науково-технічним зразкам привносить науково-технічний переклад. Перекладачі науково-технічної літератури наближають відомості про результати світового науково-технічного досвіду розробникам, допомагаючи їм у проведенні патентних досліджень.

В основі експертної системи лежить певний запас знань про конкретну предметну область. Ці знання організуються, як деяка сукупність правил, які дозволяють робити висновки на підставі початкових даних або припущень.

Найвідоміші ЕС є CLIPS – дуже популярна ЕС (public), OpenCyc – потужна динамічна ЕС із глобальною онтологічною моделлю і підтримкою незалежних контекстів.

Складність перекладу текстів, пов'язаних не лише з експертними системами, але і з комп'ютерною тематикою в цілому, полягає в тому, що багато комп'ютерних термінів відносяться до безеквівалентної лексики, тобто, не мають регулярних відповідностей в українській мові (окрім описових статей в словниках). Але це не означає принципову неможливість їх перекладу.

Актуальність даного дослідження визначається необхідністю подальшої розробки одного з найважливіших аспектів теорії перекладу – проблеми перекладацької спроможності. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених певним аспектам перекладу термінів, пов'язаних с інформаційними технологіями, у лінгвістиці практично відсутні дослідження змістовних характеристик цього прийому.

Метою дослідження є вивчення особливостей структур термінів інформативних статей та у тісному зв'язку з його контекстуальними характеристиками і встановлення найбільш адекватних відповідностей і можливих варіантів передачі цих структур на інші мови.

Об'єктом дослідження є стилістичні особливості і структура статей та текстів на базі сучасних інформативних систем, зокрема на базі ЕС.

Предметом дослідження є алгоритми перекладу англомовних комп'ютерних термінів українською мовою на прикладі ЕС.

Поступово комп'ютерні терміни набувають перекладацьких відповідностей, і цей процес вимагає вивчення. В той же час, існуючі англо-українські словники комп'ютерних термінів або відстають на декілька років від розвитку комп'ютерної техніки, або описують лише частину термінології.

Залишається актуальною необхідність розробки адекватного і стандартизованого алгоритму перекладу англомовних комп'ютерних термінів українською мовою. У спеціальній літературі, яка вивчає всі процеси перекладацької діяльності, такий алгоритм називається “Моделлю перекладу”. Вперше цей термін ввів Ю. Найда і мав на увазі під ним зображення процесу перекладу у вигляді ряду перетворень одиниць оригіналу в одиниці тексту перекладу [Nida, 1964]. В. Н. Комісаров розвинув розуміння терміну “модель перекладу” – для нього це умовний опис низки розумових операцій, виконуючи які, перекладач може здійснити переклад всього тексту оригіналу або певну його частину [Комісаров, 1990]. До комп'ютерних текстів повинна застосовуватися ситуативна або денотативна модель перекладу. Ця модель описує процес перекладу як процес опису за допомогою мови перекладу тієї ж ситуації, яка описана на мові оригіналу. У відповідності до термінів це означає, що ми намагаємося передати українським еквівалентом той же денотат, який маніфестується англійським терміном. В даному випадку первинне

значення набуває денотативну, а не комунікативну еквівалентність [Швейцер, 1988]. Вибір цієї моделі обумовлений тим фактом, що основна функція текстів, що містять комп'ютерні терміни, полягає в повідомлення якихось відомостей, а не в художньо-естетичній дії.

Існує 4 класи нормативного перекладу комп'ютерної термінології:

Перший спосіб має на увазі повне копіювання англійського написання терміну. Не перекладаються назви корпорацій, технологічні стандарти і назви програмних продуктів. Наприклад, назва корпорації IBM (від International Business Machine) в сучасних україномовних документах не змінюється і записується латиницею. Теж саме відбувається і з назвами інших корпорацій: Nvidia, AMD, Novell, Microsoft, Intel і ін. Цілком природно, що ці неперекладені назви в українському тексті не відмінюються. Також не перекладаються назви технологічних стандартів і програмних продуктів. Наприклад, стандарт безпроводного зв'язку Bluetooth перекладається українською мовою не «синій зуб», а технологія Bluetooth. Як приклад назви програмного продукту можна привести Adobe Photoshop (редактор растрових зображень від компанії Adobe) або Gnome (середовище робочого столу, що розробляється інтернет-спільнотою).

Наприклад:

Текст для перекладу	Переклад
Descendants of the CLIPS language include Jess (rule-based portion of CLIPS rewritten in Java, it later grew up in different direction), and FuzzyCLIPS (which adds concept of relevancy into the language).	Нащадками CLIPS є мови програмування Jess (частина CLIPS, яка працює з правилами та яка переписана на Java, що пізніше розвивалася іншому напрямку), ECLiPSe, Haley Eclipse, FuzzyCLIPS (з додаванням концепції значущості (relevancy) у мову) та інші.

Другий спосіб перекладу – запозичення основи через транскрипцію, тобто, відтворення звукової форми початкового терміну за допомогою букв українського алфавіту. Іноді досить складно визначити формальні кордони застосування методу запозичення транскрипції основи до перекладу комп'ютерних термінів. Проте ця модель перекладу на сьогоднішній день є найбільш поширеною і включає такі слова, як принтер, сканер, файл і так далі. В даному випадку англійський термін набуває української морфології, парадигми

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

відмін і дієвідмін, зберігаючи при цьому початковий корінь в кириличному написанні.

Наприклад:

Текст для перекладу	Переклад
CLIPS is a public domain software tool for building expert systems. The name is an acronym for "C Language Integrated Production System." The syntax and name was inspired by Charles Forgy's OPS ("Official Production System," although there was nothing really official about it).	CLIPS, (з англ. C Language Integrated Production System) — програмна експертна система. Синтаксис и назва запропоновані Чарльзом Форґи (Charles Forgy) в OPS (Official Production System – Офіціал Продакшн Систем).

Третій спосіб перекладу комп'ютерних термінів – використання семантичних еквівалентів (функціональних аналогів), тобто, реально існуючих українських слів, що повністю або частково відображають значення англomовного терміну. На відміну від попередньої моделі, тут перекладач знаходить український корінь, відповідний за значенням англійському терміну. Наприклад, *comparator* = компаратор, програма порівняння, *macrocell* = макроелемент, *router* = маршрутизатор і так далі. Це переклади в повному розумінні цього слова, найбільш адекватні з академічної точки зору. Проте, далеко не завжди в мові перекладу можна підібрати повні еквіваленти.

Наприклад:

Текст для перекладу	Переклад
CLIPS incorporates a complete object-oriented language COOL for writing expert systems. Though it is written in C, its interface more closely resembles that of the programming language LISP.	CLIPS включає повноцінний об'єктно-орієнтовану мову COOL для написання експертних систем. Хоча вона написана мовою Сі, її інтерфейс трохи ближче до мови програмування LISP.

Нарешті, **четвертий спосіб перекладу** комп'ютерних термінів – морфемне або лексичне калькування, тобто, переклад лексичної одиниці оригіналу через заміну її складових частин на лексичні відповідності в українській мові. Цей спосіб використовується для перекладу складених термінів. Наприклад, *application server* = сервер прикладних програм, *hyperlink* = гіперпосилання або *peer2peer* = каждый-с-каждым. Тут калькується сама структура

терміну, при цьому окремі компоненти можуть вдавати із себе транскрипцію або лексико-семантичну заміну.

Наприклад:

Текст для перекладу	Переклад
<p>The first versions of CLIPS were developed starting in 1985 at NASA-Johnson Space Center (as an alternative for existing system ART*Inference) until the mid 1990s when the development group's responsibilities ceased to focus on expert system technology.</p>	<p>Перші версії CLIPS розроблялися з 1985 року у Космічному центрі Джонсона (Johnson Space Center), NASA (як альтернатива існуючій тоді системі ART*Inference), доки на початку 1990-х не була припинена робота групи в галузі технологій експертних систем.</p>

Аналізуючи вибрані уривки тексту про експертні системи, можна побачити, що здебільшого переклад базується на першому класі нормативного перекладу, а саме за допомогою повного копіювання англomовного написання терміну. Наприклад, такі назви, як CLIPS, ART*Inference, COOL, LISP не перекладаються і залишаються незмінними або супроводжуються певними пояснювальними словами. Такі слова, як programming language, interface перекладаються згідно до третього способу перекладу комп'ютерних термінів, а саме використовуючи семантичні еквіваленти, які існують в українській мові, тому перекладачу не становитиме труднощів повністю зрозуміти зміст і перекласти ці терміни.

Якщо перекладач стикається з терміном, в перекладі якого він не впевнений, то, по-перше, слід перевірити, чи не відноситься він до групи неперекладних. Якщо це не так, то необхідно з'ясувати, чи існує вже сталий варіант перекладу цього терміну. Якщо переклад терміну вже існує, то слід використовувати саме його, незалежно від того, згідно ї якою моделлю він побудований. Як відомо, лінгвістична теорія перекладу являє собою двосторонню, описово-прескриптивну дисципліну, в якій головним є описовий аспект [Бархударов, 1975].

Слід зазначити, що перекладачеві необхідно розумітися у даній галузі науки та техніки для досягнення якісного перекладу. Специфіка мови комп'ютерних технологій часом викликає серйозні ускладнення. Отже перекладач має володіти не лише технічною стороною питання, але й ознайомитися з усіма тонкощами даної сфери, щоб звільнити себе від зайвого пошуку еквівалентів, якихось абстрактних явищ, скорочень та аббревіатур.

Список літератури : 1.Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш.шк., 1990.; 2.Липатов Виталий. О проекте англо-русского словаря компьютерных терминов Engcom, <http://www.etersoft.ru/content/view/30/>, 2004.; 3.Швейцер А.Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). М., 1988.; 4.Уотермен Д. Руководство по экспертным системам: Пер. с англ. – М.: Мир, 1989.; 5.Nida E. Toward a Science of Translating. – Leiden, 1964.

К.С. Анцибасова, С.О. Царьова

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВИХ СТАТЕЙ У ГАЛУЗІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (НА ПРИКЛАДІ ЕКСПЕРТНИХ СИСТЕМ)

Дана стаття присвячена особливостям перекладу термінів сучасних інформаційних систем на прикладі експертних систем. В ній розкривається саме поняття «експертні системи» та для чого ці системи застосовуються. Також тут подаються основні положення або способи перекладу термінів даної галузі та складності, які постають перед перекладачем, пов'язані з цим перекладом. Серед іншого, в статті подається уривок з опису англійською мовою однієї з експертних систем, а саме експертної системи CLIPS, адекватний переклад цього уривка та аналіз щодо використання того чи іншого способу перекладу термінів комп'ютерних систем.

Е.С.Анцыбасова, С.А. Царева

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА НАУЧНЫХ СТАТЕЙ В СФЕРЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (НА ПРИМЕРЕ ЭКСПЕРТНЫХ СИСТЕМ)

Данная статья посвящена особенностям перевода терминов современных информационных систем на примере экспертных систем. В ней раскрывается само понятие «экспертные системы» и для чего эти системы используются. Также тут представлены основные положения или способы перевода терминов данной области и трудности, которые возникают перед переводчиком, связанные с этим переводом. Кроме этого, в статье представлен отрывок по описанию одной из экспертных систем, а именно экспертной системы CLIPS, на английском языке, адекватный перевод этого отрывка и анализ ка-

сательно использования одного или другого способа перевода терминов компьютерных систем.

K. Antsybasova, S. Tsaryova

**TERMINOLOGICAL PECULIARITIES OF RESEARCH PAPER
TRANSLATION IN THE FIELD OF MODERN INFORMATION
TECHNOLOGIES (BY EXAMPLE OF EXPERT SYSTEMS)**

This article is devoted to the translation peculiarities of research papers in the field of modern information technology, in particular of expert systems. Four classes of standardized translation methods are offered. The paper discusses difficulties, faced by the translator, while working with expert system terminology. In addition, there are examples of translation of some of the fragments of the text concerning CLIPS expert system, which are analyzed in terms of the proposed methods of translation.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2009р.

УДК 378

*Волік К. С.,
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ АВСТРАЛІЇ

Серед глобальних проблем ХХІ століття особливої актуальності набуває необхідність ефективного подолання Кризи світової системи освіти. Добре відомо, що освіта є особливою сферою духовного виробництва, вона виступає одним з найважливіших соціальних інститутів. Проявами кризи слід вважати цілу низку таких суперечностей. По-перше, помітно загострюється суперечність між істотним збільшенням обсягу знань і відносно обмеженими термінами навчання. По-друге, має місце суперечність між ускладненням навчального матеріалу, рівнем підготовки певної частини викладачів і традиційними педагогічними технологіями. По-третє, значне зростання особистісного чинника і усвідомлення його ролі у забезпеченні високої ефективності суспільного виробництва увійшло у суперечність з орієнтацією освіти на масову підготовку фахівців. По-четверте, широке використання в